

7. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» № 4618-VI від 22.03.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>

8. Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення підтримки та дальшого розвитку підприємницької діяльності» № 906/2000 від 15 липня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/906/2000>

REFERENCES

"Analitichnyi zvit pro stan i perspektyvy rozvytku maloho ta serednyoho pidpriemnytstva v Ukraini" [Analytical report on the status and prospects of development of small and medium business in Ukraine]. <http://www.dkrp.gov.ua/info/3226>

Bichurina, O. P. "Male ta serednie pidpriemnytstvo: zachluchennia molodi do realizatsii prohramy ioho rozvytku" [Small and medium business: attracting young people to the program development]. <http://www.oblrada.pl.ua/uploads/Istud/2008/02.pdf>

"Dodatok 1 do analitichnoho zvituu pro stan i perspektyvy rozvytku maloho ta serednyoho pidpriemnytstva v Ukraini" [An-

nex 1 to the analytical report on the status and prospects of development of small and medium business in Ukraine]. <http://www.dkrp.gov.ua/info/3226>

Liapina, K. M., Liapin, D. V., and Bereslavskiy, S. M. *Natsionalna prohrama rozvytku maloho pidpriemnytstva: ochikuvannia, problemy, perspektyvy* [National program of development of small business: expectations, problems and prospects]. Kyiv: KNU im. T. H. Shevchenka, 2001.

[Legal Act of Ukraine] (2012). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>

[Legal Act of Ukraine] (2000). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/906/2000>

Mykytiuk, O. P. "Rozvytok biznes-inkubatoriv ta ikh rol u pidtrymtsi maloho pidpriemnytstva" [The development of business incubators and their role in supporting small businesses]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 11 (2003): 98-107.

Tkachenko, T. P., and Kovtysh, O. P. "Pidpriemnytske sere-dovyshche funktsionuvannia maloho biznesu v Ukraini" [Functioning business environment of small business in Ukraine]. *economy.kpi.ua/files/files/16_kpi_2012.doc*

УДК 657.1:65.012.32

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ НА РИБОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

© 2015 АВГУСТОВА О. О.

УДК 657.1:65.012.32

Августова О. О. Проблемні питання організації управлінського обліку на рибопереробних підприємствах

Стаття присвячена питанню організації управлінського обліку на рибопереробних підприємствах, оскільки саме він допоможе створити дієву інформаційну базу витрат для задоволення внутрішніх потреб користувачів у межах підприємства, що займається переробкою риби. За результатами проведеного дослідження обґрунтовано основні етапи побудови управлінського обліку на рибопереробному підприємстві. Початковим етапом впровадження управлінського обліку є науково обґрунтоване визначення центрів відповідальності. Тому автором було запропоновано власний перелік центрів витрат для рибопереробних підприємств. Важливим етапом побудови управлінського обліку є розробка методологічних засад облікового блоку системи: вибір моделі обліку, системи внутрішніх рахунків, первинної документації. Визначено моделі обліку для рибопереробних підприємств і зазначено основні класифікаційні групи внутрішньої звітності підприємств з переробки риби.

Ключові слова: управлінський облік, центри відповідальності, витрати, рибопереробні підприємства.

Табл.: 2. **Бібл.:** 11.

Августова Олена Олександрівна – аспірантка, кафедра бухгалтерського обліку, Київський національний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна)

E-mail: avgustva.lena@rambler.ru

УДК 657.1:65.012.32

Августова Е. А. Проблемные вопросы организации управленческого учета на рыбоперерабатывающих предприятиях

Статья посвящена вопросам организации управленческого учета на рыбоперерабатывающих предприятиях, поскольку именно он поможет создать действенную информационную базу расходов для удовлетворения внутренних потребностей пользователей в пределах предприятия, занимающегося переработкой рыбы. По результатам проведенного исследования обоснованы основные этапы построения управленческого учета на рыбоперерабатывающем предприятии. Первоначальным этапом внедрения управленческого учета является научно обоснованное определение центров ответственности. Поэтому автором был предложен собственный перечень центров расходов для рыбоперерабатывающих предприятий. Важным этапом построения управленческого учета является разработка методологических основ учетного блока системы: выбор модели учета, системы внутренних счетов, первичной документации. Определены модели учета для рыбоперерабатывающих предприятий и указаны основные классификационные группы внутренней отчетности предприятий по переработке рыбы.

Ключевые слова: управленческий учет, центры ответственности, рыбоперерабатывающие предприятия.

Табл.: 2. **Библ.:** 11.

Августова Елена Александровна – аспирантка, кафедра бухгалтерского учета, Киевский национальный торговельно-экономический университет (ул. Киото, 19, Киев, 02156, Украина)

E-mail: avgustva.lena@rambler.ru

UDC 657.1:65.012.32

Avhustova O. O. Problematic Issues of Organization of Management Accounting at the Fish Processing Enterprises

The article is aimed at the issues of organization of management accounting at the fish processing enterprises, as it will assist in creating an effective information base of costs to meet the domestic needs of the users within the enterprise, engaged in fish processing. According to the results of the study, the basic stages of establishing management accounting at the fish processing enterprise have been substantiated. The initial stage of introduction of management accounting is a science-based definition of responsibility centers. Therefore, the author has offered his own list of cost centers for fish processing enterprises. Another important step in establishing the management accounting is development of methodological bases for the accounting unit in the system: choice of an accounting model, systems of internal accounts, primary documentation. Accounting models for fish processing enterprises have been identified and the main classification groups of the internal accounting for fish processing enterprises have been indicated.

Key words: management accounting, responsibility centers, fish processing enterprise.

Tabl.: 2. **Bibl.:** 11.

Avhustova Olena O. – Postgraduate Student, Department of Accounting, Kyiv National University of Trade and Economy (vul. Kioto, 19, Kyiv, 02156, Ukraine)

E-mail: avgustva.lena@rambler.ru

Наявність економічної нестабільності в Україні, високого рівня ризиків рибопереробного сектора, посилення конкурентної боротьби серед виробників рибної продукції стимулює розвиток якісно нових напрямків, підходів до організації управління рибопереробними підприємствами, особливо в частині витрат, оскільки саме витрати є основним обмежувачем прибутку й, одночасно, головним фактором ефективності господарювання підприємств з переробки риби.

Тому проблема забезпечення високоякісного інформаційного потоку для всіх рівнів менеджменту, спрямованого на прийняття виважених управлінських рішень, постає практично перед кожним рибопереробним підприємством. Фінансовий облік не має можливості забезпечити оперативною інформацією всіх керівників підрозділів та цехів рибопереробних підприємств.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання організації управлінського обліку на рибопереробних підприємствах, оскільки саме він допоможе створити дієву інформаційну базу витрат для задоволення внутрішніх потреб користувачів у межах підприємства, що займається переробкою риби.

Сьогодні в економічних дослідженнях використовуються різні розробки, присвячені питанням управлінського обліку. Дослідження питань теорії та практики організації системи управлінського обліку в Україні проводять такі науковці, як І. Белоусова [1], Л. Гнилицька [2], Л. В. Нападовська [3], М. С. Пушкар [4], Н. Г. Чумаченко [5] та інші. Проте поряд із важливими науковими результатами щодо організації управлінського обліку все ще залишаються невирішеними проблеми її практичної побудови.

Мета статті – обґрунтування особливостей організації управлінського обліку на рибопереробному підприємстві з метою управління витратами.

За результати дослідження визначено, що для рибопереробних підприємств притаманні два основні варіанти організації управлінського обліку. Відповідно до першого варіанта всі облікові документи надходять до бухгалтера, котрий веде управлінський облік (або групі бухгалтерів), який має визначити, як господарські операції, що враховуються в первинних документах, повинні відображатися в управлінському обліку. По кожному з первинних документів він формує управлінські проводки. Після формування даних проводок первинні документи передаються бухгалтерам, що здійснюють ведення бухгалтерського обліку, які на підставі цих документів складають офіційні бухгалтерські проводки. За такої системи калькулювання собівартості окремих видів рибної продукції та контроль витрат на їх виробництво відбувається за умови впровадження рахунків управлінського обліку в загальну систему рахунків, у результаті чого вони кореспондують із рахунками фінансового обліку.

Перевага цього варіанта полягає в тому, що він найбільш точно відповідає основним принципам ведення обліку та дозволяє повніше відобразити діяльність підприємства. Недолік полягає в тому, що потрібні додаткові ресурси для створення інтегрованої бухгалтер-

ської системи, що поєднує як типову бухгалтерську, так і управлінську конфігурації.

Другий варіант організації управлінського обліку на рибопереробних підприємствах будується на тому, що в управлінську базу даних інформація вноситься вже після того, як вона була відображена в базі даних бухгалтерського обліку. Тобто, ведуться дві паралельні бази даних. Фінансова бухгалтерія при цьому працює в звичайному режимі, надаючи свою базу бухгалтеру, котрий веде управлінський облік, для її подальшої трансформації. На практиці така трансформація здійснюється, як правило, за консолідованими даними. Другий варіант ведення управлінського обліку є привабливим своєю низькою ресурсомісткістю. Крім того, ефективність застосування цього варіанта буде тим вищою, чим більш істотними будуть відмінності між бухгалтерським і управлінським обліком. Основною умовою його ефективного застосування є детально розроблена методика переносу операцій з бухгалтерської бази даних в управлінську.

Однак, варто зауважити що складність і велика кількість господарських операцій, які здійснюються на рибопереробному підприємстві, не дають можливості менеджерам вищого рівня та бухгалтерам безпосередньо контролювати всі операції, у зв'язку з чим виникає необхідність розділити організацію обліку витрат за центрами відповідальності та центрами витрат.

Дана система досліджується вже багато років та рекомендована до впровадження як вітчизняними так і зарубіжними фахівцями та науковцями. Пояснюється це тим що вона забезпечує підвищення ефективності діяльності підприємств різних форма та видів.

Однак існує наукова думка [6, 7], що облік за центрами відповідальності – це лише порівняння показників діяльності. На нашу думку, дане трактування є досить узагальненим, оскільки дана система забезпечує відображення, накопичення, контроль і подання інформації про витрати підрозділів з метою оцінки результатів діяльності кожного колективу.

При цьому варто погодитися з думкою дослідників, які стверджують, що облік за центрами витрат не треба пов'язувати із системою калькулювання, оскільки обидві частини єдиної системи виробничого обліку можуть існувати паралельно, не порушуючи принципу системності [8].

Отже, на основі проведеного аналізу економічної літератури, можна зробити висновок, що під центром витрат варто розуміти частину підприємства, де можливе повне визначення витрат і розподіл їх на одиницю продукції. Водночас під такою частиною можна розуміти як виробництво в цілому, так і окремих цех (дільницю).

Для забезпечення якісної та функціональної системи управлінського обліку на рибопереробних підприємствах за виділеними центрами відповідальності необхідно виділити певні етапи її побудови:

- ✦ виділення центра відповідальності за типами, сферами підпорядкованості, ієрархією, тощо;
- ✦ формування бюджету для кожного з виділених центрів відповідальності;

- ✦ поточний контроль за виконанням бюджету за рахунок складання формування внутрішньої звітності;
- ✦ здійснення аналізу причин, які спричиняють відхилення та загальної оцінки діяльності центру.

Так, погляди науковців щодо складу та групування центрів відповідальності на підприємствах різняться. Типовим є виокремлення центрів відповідальності за такими ознаками:

- ✦ відповідно до повноважень і обов'язків відповідних осіб на: центри витрат, центри доходів, центри прибутку та центри інвестицій;

- ✦ за виконуваними функціями на: основні та обслуговуючі центри [9].

Доцільним на певних рибопереробних підприємствах також є виокремлення центрів відповідальності в межах певного підрозділу або навпаки – поєднання кількох ділянок, підрозділів в один центр відповідальності.

На рибопереробних підприємствах центром витрат є цехи, за якими ведуть відокремлений облік їх витрат і виробленої продукції. Ураховуючи технологічні особливості структури рибопереробних підприємств, було запропоновано власний перелік даних сегментів з виділенням рахунків бухгалтерського обліку (табл. 1).

Таблиця 1

Перелік центрів витрат відповідно до центру відповідальності «Основне виробництво» на рибопереробних підприємствах

Місце виникнення витрат	Субрахунок
I. Центр відповідальності «Основне виробництво» (рахунок 23.0)	
Центр витрат «Рибний цех»	23.0.1
Ділянка дефростації, розбирання рибної сировини	23.0.1.1
Ділянка формування напівфабрикатів	23.0.1.2
Центр витрат «Засолочний цех»	23.0.2
Ділянка посолу	23.0.2.1
Ділянка миття та стікання риби	23.0.2.2
Ділянка нарізки та упаковки	23.0.2.3
Центр витрат «Обробки холодом»	23.0.3
Ділянка заморозки	23.0.3.1
Ділянка глазирівки	23.0.3.2
Ділянка розпилювання	23.0.3.3
Центр витрат «Кулінарний цех»	23.0.4
Ділянка приготування фаршу та виробів з нього	23.0.4.1
Ділянка підготовки харчових добавок	23.0.4.2
Ділянка упаковки	23.0.4.3
Центр витрат «Консервний цех»	23.0.5
Термічне відділення	23.0.5.1
Розфасовочне відділення	23.0.5.2
Автоклавне відділення	23.0.5.3
Соусоварне відділення	23.0.5.4
Ділянка проколки олії	23.0.5.5
Ділянка підготовки тари	23.0.5.6
Ділянка підготовки спецій та овочів	23.0.5.7
Центр витрат «Пресервний цех»	23.0.6
Ділянка розбору та пакування	23.0.6.1
Ділянка підготовки спецій	23.0.6.2
Ділянка варіння соусів та маринадів	23.0.6.3
Центр витрат «Цех копчення і сушіння»	23.0.7
Ділянка нанизки та розкладки риби на сітки	23.0.7.1
Коптильне відділення	23.0.7.2
Ділянка сушіння	23.0.7.3
Ділянка технологічного кондиціонування	23.0.7.4
Ділянка упаковки	23.0.7.5
Центр витрат «Центр збирання та обробки відходів»	23.0.8
Ділянка виділення відходів від води	23.0.8.1
Ділянка інспекції відходів	23.0.8.2
Ділянка переробки	23.0.8.3

На основі розробленого переліку центрів витрат основного виробництва рибопереробних підприємств виникає необхідність у відображенні понесених витрат у документах. У зв'язку з цим рекомендуємо використовувати Зведену відомість обліку витрат за центрами відповідальності в розрізі центрів і місць виникнення витрат (табл. 2). Для здійснення оцінки загальної суми витрат підприємства всі витрати відображаються відповідно до згрупованих економічних елементів та центрів витрат, що дозволяє визначити питому вагу кожного центру витрат у загальному обсязі витрат на виробництво та суму витрат на одиницю виготовленої продукції. Дана відомість надає інформацію про питому вагу кожного підрозділу в загальному обсязі витрат підприємства.

Важливе місце при організації управлінського обліку займає розробка форм внутрішньоправлінської звітності, тому що від них у першу чергу залежить прийняття явного рішення. Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» передбачено, що підприємство самостійно розробляє систему та форми внутрішньогосподарського обліку та звітності [10]. Форми цієї звітності не передбачені стандартами бухгалтерського обліку та й взагалі не можуть бути єдиними на усіх підприємствах без ви-

нятку, оскільки на їх побудову впливають галузеві особливості та завдання кожного менеджера.

Внутрішня звітність на рибопереробних підприємствах може складатися за категоріями клієнтів, видами (номенклатурою) рибної продукції, а може бути складеною на основі виділених центрів витрат.

Одним із ключових аспектів організації системи управлінського обліку на рибопереробних підприємствах є практично діюча система бюджетування, внутрішнього аналізу та належного механізму контролю. Оскільки, незважаючи на те, що питанню бюджетування присвячено велику кількість робіт та видано багато праць, існує велика кількість причин, як у площині методичного забезпечення процесу бюджетування, так і практичного застосування методологічних напрацювань, які не забезпечують дієвість як самої системи бюджетування, так і управлінського обліку в тому числі.

Відповідно, побудова якісної системи бюджетування передбачає формування технології складання бюджету, встановлення їх взаємозв'язків та підпорядкованості. При цьому, цілями і завданнями даної технології, які варто виокремити на рибопереробних підприємствах, є: визначення складу бюджетних форм, сукупності планових показників методів їх розрахунку; побудова системи обліку в розрізі прийнятої на підприємстві су-

Таблиця 2

ВІДОМІСТЬ обліку витрат за центрами відповідальності в розрізі центрів і місць виникнення витрат (зведена) за травень 2015 р.

Код цеху	Центр витрат	Місце виникнення витрат	Витрати за елементами										Усього витрат		
			Матеріальні витрати		Амортизація		Витрати на оплату праці		Відрахування на соціальні заходи		Інші операційні витрати				
			Тис. грн	Питома вага, %	Тис грн	Питома вага, %	Тис грн	Питома вага, %	Тис. грн	Питома вага, %	Тис грн	Питома вага, %	Тис. грн	Питома вага, %	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
Центр відповідальності «Основне виробництво» (рахунок 23.0)															
23.0.1	«Рибний цех»		...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
23.0.1.1		Ділянка дефростації, розбирання рибної сировини	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
23.0.1.2		Ділянка формування напівфабрикатів	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
23.0.3.1	«Цех обробки холодом»		...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
23.0.3.1		Ділянка заморозки	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
23.0.3.2		Ділянка глазировки	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
		УСЬОГО	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

купності бюджетних форм; розробка методів контролю та аналізу виконання бюджетів; запровадження регламентів розгляду та коректування бюджетів посадовими особами підприємства, виявлених за результатами аналізу фактичного виконання бюджетів [11].

Також варто відмітити, що застосування бюджетування на рибопереробних підприємствах має певні переваги:

- ✦ щомісячне планування бюджетів виробничих підрозділів рибопереробних підприємств надає більш точні показники розмірів і структури витрат;
- ✦ мінімізація кількості контрольних параметрів бюджетів дозволить скоротити непродуктивні витрати робочого часу працівників економічних служб підприємства.

У свою чергу, система внутрішнього аналізу полягає в аналітичному опрацюванні та ефективному осмисленні внутрішньої та зовнішньої інформації з метою виваженого вибору необхідних управлінських рішень, внесення коригуючих дій у роботу рибопереробного підприємства для досягнення його прибуткової та стійкої діяльності. Забезпечення ефективного контролю обумовлюється чітким визначенням об'єктів контролю, установленням їх контролюючих параметрів, вибором оптимальних типів та методів проведення контролю.

ВИСНОВКИ

Отже, належним чином сформована та організована система управлінського обліку – це дієвий та ефективний засіб удосконалення діяльності рибопереробного підприємства, який надає змогу не тільки одержувати інформацію про виробничі процеси, але й оперативно використовувати її при прийнятті управлінських рішень.

Досвід рибопереробних підприємств України свідчить про те, що практичне застосування управлінського обліку, на жаль, ще не набуло належного поширення, тому подальші дослідження даного питання є актуальними та необхідними. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Белоусова І.** Роль управлінського обліку / І. Белоусова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 4. – С. 34.
2. **Гнилицька Л.** Прийняття управлінських рішень на основі обліку інформації системи «директ-костинг» // Л. Гнилицька / Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 3. – С. 24.
3. **Нападовська Л. В.** Управлінський облік : підруч. для студентів вищих навч. закладів / Л. В. Нападовська. – К. : Книга, 2004. – 544 с
4. **Пушкар М. С.** Розробка системи обліку : навчальний посібник / М. С. Пушкар. – Тернопіль : Карт-бланш, 2003. – 198 с.
5. **Чумаченко Н. Г.** Розвиток управлінського обліку в Україні / Н. Г. Чумаченко // Світ бухгалтерського обліку. – 1999. – № 10-11. – С. 12.
6. **Прохар Н. В.** Облік доходів, витрат і фінансових результатів: проблеми теорії та практики : монографія / Н. В. Прохар, Ю. О. Ночовна. – Полтава : ПУЕТ, 2012. – 257 с.
7. **Шайкан А. В.** Бухгалтерський облік у прийнятті управлінських стратегічних рішень : монографія / А. В. Шайкан. – К. : КНЕУ, 2009. – 303 с.

8. **Уманова Э. А.** Системы автоматизированной обработки / Э. А. Уманова, А. М. Шакиров. – М. : Финансы и статистика, 1988. – 271 с.

9. **Левицька С.** Управлінський та внутрішньогосподарський облік: завдання, мета, чинники ефективного впровадження / С. Левицька // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 2. – С. 27–35.

10. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. № 996-XI (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>

11. **Билуха Н.** Теоретические и методологические принципы электронного учета хозяйственной деятельности / Н. Билуха, Т. Микитенко // Бухгалтерский учет и аудит. – 2004. – № 12. – С. 5–24.

Науковий керівник – Сопко В. В., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку Київського національного торговельно-економічного університету

REFERENCES

- Bielousova, I. "Rol upravlinskoho obliku" [The role of management accounting]. *Bukhhalterskyi oblik i audyt*, no. 4 (2005): 34-36.
- Bilukha, N., and Mikitenko, T. "Teoreticheskie i metodologicheskie printsiipy elektronnoho ucheta khoziaystvennoy deiatelnosti" [Theoretical and methodological principles of electronic records of economic activity]. *Bukhhalterskiy uchet i audit*, no. 12 (2004): 5-24.
- Chumachenko, N. H. "Rozvytok upravlinskoho obliku v Ukraini" [The development of management accounting in Ukraine]. *Svit bukhhalterskoho obliku*, no. 10-11 (1999): 12-.
- Hnylytska, L. "Pryiniattia upravlinskykh rishen na osnovi obliku informatsii systemy «dyrekt-kostynh»" [Management decisions based on accounting information system of "direct costing"]. *Bukhhalterskyi oblik i audyt*, no. 3 (2007): 24-.
- Levytska, S. "Upravlinskyi ta vnutrishnyohospodarskyi oblik: zavdannia, meta, chynnyky efektyvnoho vprovadzhenia" [Management and internal accounting: tasks, objective, factors effective implementation]. *Bukhhalterskyi oblik i audyt*, no. 2 (2009): 27-35. [Legal Act of Ukraine] (1999). <http://www.ligazakon.ua>
- Napadovska, L. V. *Upravlinskyi oblik* [Managerial Accounting]. Kyiv: Knyha, 2004.
- Prokhar, N. V., and Nochovna, Yu. O. *Oblik dokhodiv, vytrat i finansovykh rezultativ: problemy teorii ta praktyky* [Revenue, expenses and financial results: problems of theory and practice]. Poltava: PUET, 2012.
- Pushkar, M. S. *Rozrobka systemy obliku* [Development of the accounting system]. Ternopil: Kart-blansh, 2003.
- Shaikan, A. V. *Bukhhalterskyi oblik u pryiniatti upravlinskykh stratehichnykh rishen* [Accounting for decision-strategic decisions]. Kyiv: KNEU, 2009.
- Umanova, E. A., and Shakirov, A. M. *Sistemy avtomatizirovanykh obrabotki* [Automated processing systems]. Moscow: Finansy i statistika, 1988.